

ESTETIKA JE NAUK O LEPTEM.

Kot filozofska disciplina se estetika ukvarja z lepoto in umetnostjo.

Estetski odnos je odnos, ki označuje človekovo ugodje in neugodje na to ali je nekaj lepo ali grdo → estetsko ugodje je ugodje, ki zadovoljuje človekove kulturne potrebe.

Želja po umetniškem ustvarjanju je ena od človeških potreb po lepem:

- gre za umetniške stvaritve (umetnine)
- umetnine so ustvarjene z namenom, da bi služile lepoti sami

Naloga estetike in estetske kritike je da iz umetnine izlušči tisto, zaradi česar je to sploh umetnina ali da izlušči to zaradi česar je neka umetnina estetski pojav ali estetski fenomen – torej: estetiko zanima simbolni značaj umetnosti (če se ta ukvarja z umetnino)

naloga estetike je: 1. estetika ugotavlja in raziskuje notranje zakonitosti umetnine
2. estetika skuša razložiti pojem umetnine

npr.: v slikarstvu lahko ugotavlja notranje zakonitosti barve in prostorske koncepcije

v pomenski razlagi pa lahko ugotavlja povezavo med morebitno literarno predlogo

v abstraktnem slikarstvu ugotavlja govorico barv in linij

→ po eni plati raziskuje lepoto predmetov, ki jih ni ustvaril človek, po drugi plati pa raziskuje lepoto predmetov, ki jih je ustvaril človek, da bi služil lepoti in človeški ustvarjalnosti

STARI GRKI IN LEPOTA

Značaj umetnine za Grke: filozofi so v njej iskali resnico in so jo s tem zamenjevali z znanostjo.

Eno izmed temeljnih načel, ki jim je bil podrejen kozmos je bila **harmonija** → je pomembna estetska in fizikalna kategorija (Pitagora: kozmos je sestavljen iz sfer, te pa so med seboj v harmoniji)

DEMOKRIT 4. ST.p.n.št.

- učil je, da je lepota v enotnosti mnogega, če so deli v pravih razmerjih, pravo razmerje pa je med preveč in premalo = srednja mera.
- sama telesna lepota ni kaj prida, če je ne spremlja duh
- umetnost ni sama po sebi namen, ampak ima neko psihološko in družbeno razsežnost
- trdil je, da je umetnost nastala šele takrat, o so bili zadovoljeni vsi človekovi prvotni nameni → s tem je postal **začetnik empirične estetike**

SOFISTI so prvi pravi učitelji in izobraževalci; umetnosti so se posluževali iz praktičnih razlogov (denar)

- niso se ukvarjali z vprašanjem kaj je lepota, ampak kako jo lahko ustvarimo
- učili so, da je merilo vseh stvari človek sam (človek ima svojo resnico, bogovi pa svojo)
- menili so, da stvari niso same na sebi niti lepe niti grede, da so takšne le zaradi posebnosti človekovega dojetanja

Lepo je v človekovem zaznavanju in ne v stvarih samih.

ta posebna lastnost dojetanja lepega pa temelji na ugodju in neugodju → lepo je nekaj kar zbuja ugodje

→ grdo je nekaj kar zbuja neugodje

s tem so **začetniki estetskega hedonizma**

- raziskovali so tudi temeljne odnose v umetnosti → med lepim predmetom in

veščino kako ta lepi predmet ustvariti (pride do upora zaradi etičnih vprašanj)

SOKRAT = največji nasprotnik sofistov, čeprav izhaja od njih

- vse življenje je skušal dokazati, da obstaja trdno spoznanje nasproti sofistični teoriji
- cilj njegove teorije = definicija dobrega
- umetnost je imel za veščino → to pomeni, da je umetnost cenil in ocenjeval samo glede na njeno uporabnost

primer: umetelno skovan ščit ne more biti lep, če ne služi dobro svojemu namenu, človekovi obrambi

- umetnost je povezoval z etiko (nauk o dobrem), ki mu je pomenila tudi vrh in cilj vsega filozofiranja → tako postaneta estetika in etika povezani filozofski disciplini tudi pri njegovem učencu Platonu

PLATON = eden največjih estotov iz antične Grčije

= imamo ga za prvega ustanovitelja estetike kot nauka o lepem

- njegova estetika sledi njegovi temeljni filozofiji usmeritvi = nauk o idejah → kozmos razdeli na empirični svet in svet idej :

- empirični svet je čutno zaznavni svet človekovega vsakdanjega izkustva, ki je minljiv in spremenljiv

- svet idej je svet spremenljivih bistev stvari, ki jih je svet izkustva deležen ali se zgleduje po njih

→ ideje so urejene po vsakodnevnem redu in sestavljajo nekakšno piramido, katere vrh sestavljajo:

ideje dobrega, resničnega, lepega → ideja lepega vlada svetu čutil

To kar je lepo je nujno tudi dobro.

- etika in estetika si v njegovem delu Simpozij podata roke, vendar je estetika podrejena etiki = lepo je podrejeno dobremu

- kasneje ugotovi: lepota enega samega telesa je premalo, ljubiti je treba lepoto vseh teles → spozna, da je telesna lepota najnižja vrsta lepote

Lepota duš ima večjo vrednost kot lepota teles.

pri iskanju lepote mora človek zanemariti telesno lepoto in iskati duševno, ki je v kreposti in modrosti

- lepoto je Platon glede na njeno mesto v hierarhiji določil tako: *Lepota je pomočnica pri rojstvu dobrote.*

- Platon je tako **tvorec objektivne estetike**, ki vidi lepoto tako, da je ta njena lastnost

*razlika med sofisti in Platonom: sofisti vidijo lepoto v načinu človekovega dojetja stvarnosti

Platon: lepota stvari je kot njena lastnost ali deležnost predmeta na osnovi lepega

- Platon se loti tudi lepote po subjektivni poti, kot jo človek doživlja v svojem vsakdanjem življenju

Telesna, predmetna lepota se kaže po svojih čustveno zaznavnih lastnostih.

- po Platonu lahko določimo lepoto po usmerjenosti, simetričnosti in razmerju (isto velja za resnico in dobroto)

- uživanje lepega je zanj čisto racionalno, razumsko dejanje

PLATON IN ARISTOTEL O UMETNOSTI

Platon pojasni v svoji knjigi Država svoj odnos do umetnosti s primerom o jami.

Umetnost pri Platonu: umetnost je posnemanje ali mimezis

- iz primere o jami vemo, da je izkustveni svet svet posnetkov

primer: če slikar slika stol (stol je izkustveni predmet) je slika stola posnetek pravega stola in ker je ta že sam po sebi posnetek ideje stola je torej slika posnetek posnetka
torej: če je najvišje spoznanje spoznanje ideje ali vsaj pojmovnega sveta in je čutno spoznanje posameznih, izkustvenih stvari na nižji stopnji je *umetnost kot posnemanje posnetkov spoznavnoteoretsko skoraj brez vrednost.*

- pri Platonu je umetnost skoraj pravo nasprotje znanosti in filozofiji in s tem pravi resnici

- po Platonu prikazuje umetnost tudi stvari, ki po svojem zunanem in notranjem sploh niso etične ali pa moralno vsaj dvomljive

- Platon v svoji Državi opiše idejo o idealni državi, ki je razdeljena na 3 sloje prebivalstva in vsi so podrejeni enemu samemu cilju = blaginji države in najvišji cilj državnosti je pravičnost → ker pa resnica ni cilj umetnosti se mora ta umakniti iz znanosti in vsem potem ki vodijo do resnice

- umetnost dobi pri Platonu le pedagoško nalogo → dovoljena je le pri vzgoji kot pomagalo in tako je postala umetnost prvič služabnica etike in morale

Estetika je upravičena in utemeljena samo preko etike.

ARISTOTEL iz Stagire = učenec Platona in nasprotuje njegovi teoriji

- ugotovil je, da so ideje same bistvo stvari, torej bistvo po čemer so stvari tisto kar so

Ideje ali bistva stvari so v njih samih.

*odnos do umetnost je pri Aristotelu povsem drugačen kot pri Platonu

Platon: lepota je deležnost predmetov

na ideji lepote je imela svoje stopnje, od katerih je bila lepota na čutnem nivoju najnižja in je je bilo v umetnosti najmanj

Aristotel: tudi on določa lepoto z dobrim vendar ju ve tudi ločiti ter da s tem samostojnost umetnosti (estetika kot nauk o lepem)

Aristotel je razlikoval med objektivno in relativno lepoto:

- relativno lepoto je povezal z dobrim

- objektivno lepoto je mogoče videti na predmetih in jo je opredelil kot :

zakonitost, simetrijo in omejitev → ti trije pojmi postanejo merila, ki se jim mora podrediti vse kar hoče veljati za lepo

* zakonitost = povezava različnih delov v nerazumljivo lepoto

* simetrija = načelo, ki združuje mnogo v eno → enotnost mnogegega, ki se kaže tudi kot zakonitost

* omejitev = srednja mera

→ Aristotelova estetika postane s tem normativa, ker daje merila za ocenjevanje kar je lepo in grdo

Aristotelovo vrednotenje umetnosti:

v svojem delu Poetika govori o poeziji in posebej poudari, da mora biti lepa in ne poudari, da mora biti dobra

tudi pri Aristotelu je umetnost mimezis vendar ne v smislu imitacije ali kopiranja pač pa v smislu *poustvarjanja notranjega bistva stvari, ki je hkrati tudi norma in notranji cilj stvari same*. → posnemanje je zanj vsaj v večini primerov umetniško ustvarjanje:

umetnik pa ima na voljo 2 vrsti posnemanja:

1. stvari posnema takšne kot so
2. stvari posnema takšne kot bi morale biti → gre za umetnost poustvarjanja, izpolnjevanja narave takšne kot bi morala biti pa iz določenih razlogov tega ni zmogla

Zaradi tega umetnost presega stvarnost in se od nje razlikuje po tem, da je možno estetsko ustvariti tudi grdo, če je v tem ujeta neka bistvena značilnost.

Pri Aristotelu je umetniško področje povezano z etičnim (lepo z dobrim), vendar ne gre za istovetnost ampak navezanost: *nekaj kar je dobro ni nujno že lepo in obratno*.

→ tako se lepo in dobro ločita kot lastnosti svojega nosilca

s tem pa ukine tudi mnenje, da je umetnost pedagoška se pravi moralna

ESTETIKA V HELENIZMU IN V ZGODNJEM KRŠČANSTVU

V t.i. helenističnih filozofskih šolah (stoiki, epikurejci,..) skorajda niso poznali estetike.

STOIKI = rimska stoa s Seneko

- strinjali so se s Platonom, zato so umetnost zavračali
- od umetnosti so zahtevali jedrnatost in natančnost

PLOTINOVA ŠOLA, 2.st.

- naslon na Platona
- vrh helenistične filozofije

*FILOSTRAD = je učitelj Plotina

= je novopitagorejec iz Rima

- delo: Življenje Apolonija iz Tirane → govori tudi o umetnosti, imitaciji, domišljiji, pojmu posnemanja → odloča se proti Platonu v prid domišljiji in meni:

Umetnik je ustvarjalec in ne posnemovalec

*LONGINUS, 3.st.

- delo: O vzvišenemu → sam se postavi proti imitacijski teoriji umetnosti in meni:

Umetnosti ni mogoče soditi s kriteriji znanstvene natančnosti in preverljivosti

- dokazoval je tudi, da umetnost ni toliko plod domišljije kot navdiha → bistvo učinkovanja umetnosti je navdušenje, vzbujanje strasti in neke vrste ekstaza

PLOTIN, 2.st.

- nekako najbolj pod vplivom Platona → v svoji filozofiji je hotel predvsem obnoviti Platonov nauk o duši

- delo Eneade (zapiše 54 razprav, ki jih njegov učenec Porfirij združi v deveterke) → v tem delu razloži svojo filozofijo:

- opisuje stopnjevanje urejenosti posameznih sfer in sevanje prvobitnega in prabitnega enega boga (je temeljni bit, ki seva iz sebe množstvo vsega) → najbolj oddaljeno je tisto kar je brez duha = tisto kar je materialno

sevanje gre od duhovnega k materialnemu

- pri teh sevanjih je najpomembnejša lepota
- potovanje materije k duhovnemu spremlja lepota, ki je najprej lepota
čutnih, materialnih, izkustvenih stvari, nato pa je lepota duha, misli in
končno samega enega
- človekovo hrepenenje po lepem je hrepenenje po bogu

Plotin in umetnost:

- zgleduje se po Aristotelu → umetnost je sicer posnemanje, vendar ne gre za imitacija pač pa za ustvarjanje

Lepota je za Plotina lepa duša → ta lahko zaznava in prepozna lepoto ter jo sama ustvarja, ker

je sama lepa: *Samo podobno lahko dojame podobno.*

Umetnost je spoznanje vendar ima v nasprotju z znanostjo in filozofijo bolj funkcijo vodnika → pravo spoznanje je prihranjeno za stapljanje z enim v transu, ki ga ni vsak sposoben

Tako se Plotinova estetika izteče v mistiko spoznanja

AVRELIJ AVGUŠTIN 4./5. st. = cerkveni oče

- pod Plotinovim vplivom
- v svoji filozofiji združi Platonovo filozofijo v Plotinovi priredbi v novo krščansko filozofijo
- zanje je bil bog kreator vsega in vse stvari so bile v njegovih mislih
- v estetiki se bolj drži Platona
- prepričan je, da je za spoznanje sveta pomembno število → čeprav je Plotin zanikal, da je simetrija, red, središčna mera bistveno povezana s pojavom lepote in umetnostjo se Avguštin tukaj zgleduje po Aristotelu pri čemer še posebej poudari številčno mero
- pri razlagah umetnosti si pomaga z matematiko, bistveno mu je določiti red in simetrijo pri lepem
- zanje je lepo tisto kar je v sorazmerjih in se mu pridružuje še prijetnost barv
- lepota = enotnost mnovega
- hierarhija lepega pri Avguštinu: lepota se dviga od telesne lepote do absolutne lepote samega boga
- lepota ima pri Avguštinu svojo funkcijo: spoznavanje stvarnosti in boga
- po psihološki poti pa lepoto spremlja posebna vrsta ugodja = funkcijsko ugodje

S tem se konča veliko obdobje antične in helenistične filozofije, ki je začela in načela vse temeljne probleme estetike

SHOLASTIKA IN NJEN POJEM LEPEGA

V času preseljevanja ljudstev mrtvilo za filozofijo, spremeni se družbena formacija → Evropa se politično podruža; edina vez med antičnim rimskim cesarstvom in novo Evropo je bila krščanska vera.

Sholastika se je sklicevala na Avguštin in filozofa Boetija iz 6.st. (delo: Tolažba filozofije)

Pomembno obdobje je karolinška renesansa (9.st.) → Karel Veliki → potreba po pismenosti

Karel Veliki ukaže naj samostani organizirajo šolstvo po antičnem vzoru.

Sholastika poskuša utemeljiti vero z antičnimi filozofskimi vzori → v sr. veku hoče krščanstvo utemeljiti vero po filozofski poti (hočejo opravičiti svoj obstoj)

Razlika med antičnim cenjenjem umetnosti in cenjenjem umetnosti v srednjem veku:

- v Grčiji in Rimu je umetnost cenjena in celo povzdignjena kot nekaj, s čimer se človek zaradi svoje ustvarjalne moči približuje bogovom

- v sholastiki pa postanejo umetnosti cenjene kot obrti → s tem se spremeni tudi status umetnika, ki postane obrtnik in s tem služabnik cerkve

V umetnosti prednjači arhitektura.

ANZELM CANTERBURYJSKI = predstavnik radikalnega realizma

- umetnost ni bila cilj njegovih filozofskih raziskovanj ampak jo je rabil za primero → umetnika je primerjal s stvarnikom, kar je bilo za tiste čase skoraj bogokletstvo

ALBERT VELIKI = je sholastik, ki govori o lepoti in umetnosti

- je učitelj Tomaža Akvinskega

- lepoto definira še plotinsko

BONAVENTURO 13.st.

- filozofsko usmerjen v mistiko

- v estetiki pa je povezoval avguštinsko misel z aristotelizmom → lepoto določi kot preštevno enakost ali pravo sorazmerje

- učil je, da človek doživlja ob gledanju umetnine posebno čustvo = estetsko čustvo → ugaja nam to, kar nam nudijo čutila

- zanj umetnost nima spoznavne funkcije, ni kategorija spoznavnega procesa, saj ni niti znanost niti filozofije:

Umetnost nam ugaja, koristi in ustvarja trajne vrednote.

TOMAŽ AKVINSKI = največji sholastik

- prevzame filozofske misli Aristotela

- filozofija je zanj služabnica teologije

- v spoznavni teoriji sledi Aristotelu, vendar ga dopolni s prvinami senzualizma:

Poudarja, da subjekt zaznava stvar s čutili, vendar zaznava samo to kar mu je podobno.

- estetska misel Tomaža Akvinskega:

- na splošno sledi Aristotelu, v estetiki pa tudi misli Avguština in neoplatonizma

- po objektivni plati določi lepoti 3 pogoje: popolnost, razmerje ali harmonijo, jasnost in razločnost

- po vrednosti določi 3 različne stopnje lepega: telesno, duševno, božje

- lepo enači z dobrim: *obe temeljita na isti stvari, na formi* → vendar pa se lahko tudi razlikujeta

*Vpliv sholastike na estetske misli pri Slovencih

- konec 19.st. se začne v Evropi gibanje neotonizem

- papež Leon XIII leta 1879 v svoji encikliki vse katoliške ideologe pozove naj s teoretičnim orožjem filozofije Akvinskega skuša zaustaviti brezbožne nemške klasične filozofe, zlasti kantovce

- filozofijo Akvinskega pa papež povzdigne v večnostno filozofijo

dr. ANTON MAHNIČ

- v Sloveniji začne boj proti brezbožnim na področju estetike in umetnosti

- za lepo opredeli skladnost med različnimi deli (Aristotelova koncepcija)

- doda še Avguštinsko: urejenost stvari sproža v stvari žar, ki ga razlaga kot idejo

- drži se istovetnosti med dobrim in lepim → vendar prizna, da so lahko dobre stvari tudi izredno lepe, lepe pa nimajo nobenega odnosa z dobroto → iz tega teorija: ne smemo gledati samo to kar vidimo pač pa celotno dovršeno bitje → iz tega sledi delo: Razprava o umetniški lepoti, kjer je bolj sledil Platonu:

Razprava se konča v pedagoško verskem utilitarizmu: *Umetnost naj služi veri, tako, da bo prikazovala etično idealne like*

Njegovo delo nadaljuje dr. Aleš Ušečnik

ESTETSKA MISEL V RENESANSI

- filozofija renesanse je usmerjena proti sholastiki, da pa bi se lahko uspešno zoperstavila cerkveni filozofiji si pomagajo z različnimi antičnimi filozofijami → vendar antične filozofije niso mogli obnoviti, ker so vanjo umešali svojega duha in nova spoznanja, zaznamuje pa jih tudi krščanska vera s svojo etiko

- antična etika: temelji na spoznanju kot najvišji vrline

- krščanska etika: temelji na milosti, spoznanje ni krepost in ne sodi med etične

kategorije

- v sholastiki je v ospredju filozofsko vprašanje odnosa med vero in razumom = teocentrizem

v renesansi pa filozofsko vprašanje: človek in njegov odnos do narave = antropocentrizem

*na področju fizike in astronomije: funkcionalni način razmišljanja in raziskovanja ter nadaljevanje pitagorejski-platonistične teorije → vesolje je zgrajeno matematično, je merljivo

KOPERNIK: povzroči enega največjih miselnih preobratov: razsredišči zemljo, s prestola vrže človeka kot si ga zamišlja sholastika (človek kot središče sveta)

- spremeni se temeljni odnos človeka do sveta: človek se zazre v naravo

- človek se začne zanimati za antiko: grško in rimsko umetnost in učenost → **humanizem**

- razpadati se začne cehovski sistem iz katerega se prvi umaknejo umetniki, ki postanejo prijatelji kraljev in papežev → spremeni se umetnost: iz služabnice cerkve in religije postane svojevrstna pot do boga

- pomembna postane notranja struktura estetskih in umetniških predmetov → raziskovati začnejo anatomijo, geometrijo, fiziko

- renesansa nasprotuje ideji, da ima umetnost samo pedagoško funkcijo

ESTETIKA V RENESANSI

- bila je v zaostanku za umetnostjo → v zvezi z umetnino se razvije šele na podlagi neke dokončane, zaključene stopnje umetniškega sloga

- prehod iz sr. veka v novi vek je bil zelo hiter tako, da so veliki filozofi estetiko zanemarjali in so si morali umetniki pisati estetiko sami → teorijo umetnosti

GIORDANO BRUNO = največji renesančni filozof

- zagovarja svobodno pesništvo, prosto vseh pravil

LEONE BATTISTA ALBERTI, ok. 1400

- v renesančno teorijo uvede teorijo posnemanja, ki postane glavna teorija

LEONARDO DA VINCI (1452- 1519)

- delo: Traktat o slikarstvu
- njegova filozofija je ontološka → njegovo prepričanje je, da je pojavni, fenomenalni svet naših čutil edini svet, ki zares obstaja, to je edina stvarnost, do katere lahko prodre človeško spoznanje
- slikar mora prikazovati svet takšen kot je
- prednost ima likovna umetnost, ker je najbolj neposredno posnemovalna → znotraj likovne um. pa slikarstvo, ker je samo slikarstvo original, ki ga ni možno razmnoževati kot kipe ali knjige
- njegova estetika je mimetična (primera z ogledalom)
- gre za notranje posnemanje stvari → naravo je treba obvladovati tehnično, da bo razvidna notranja ideja
- slikar prenaša predmete iz 2D v 3D in s tem ustvarja nov svet, kateremu gospodari kot bog svojemu → s tem postane umetnik enak bogu

MICHELANGELO BUONAROTI

- njemu je bila umetnost prenašanje božje misli na platno ali kip in mu je bila v skrajni posledici tudi posnemanje božjega duha oz. njegovih idej
- s tem postane estetsko področje istovetno z naravnim in teološkim
- umetnine postanejo naravni umotvori, katerih namen je božje čaščenje

ALBRECHT DURER

- meni, da je potrebno za estetski kriterij vzeti zlato sredino, nikakor pa ne ugodje

CASTELVETER, 16.st

Cilj umetnosti naj bo veselje množic, resnica pa naj bo last znanosti in filozofije.

- vprašanje ali je umetnost plod božje milosti ali človeške posebne nadarjenosti, genija
- umetnost postane človeška umetnost, je delo človekovih, umetnikovih rok in zadeva notranje organiziranost in povezanost delov slike v celoto (narava daje gradilo, umetnik ga pa mora pravilno izbrati, da bo umetnina zares umetnina)

odnos med lepoto in umetnostjo v umetnostni teoriji:

Prava lepota je šele v celoti vsega, kar je, in umetnikova naloga je da išče tiste popolne oblike, za katere ve samo bog.

- umetnik je genij, ki nosi v sebi božanski navdih

ESTETIKA V NOVEM VEKU

novi vek → nova znanost → nova filozofija

- potreba po novi metodi dela → potreba po novi metodologiji znanstvenega in filozofskega razmišljanja → novo metodo najdeta fizika in astronomija v matematiki, filozofija pa v descartesovi metodi univerzalnega a metodičnega dvoma

DESCARTES

- zavrže vso preteklo filozofijo, ker ta svojih trditev ni dokazala neizpodbitno
- zada si nalogo, da poišče t.i. Arhimedovo točko človeškega znanja → nekaj v kar ni mogoče dvomiti: *Mislím, torej sem.*
- zmaga je vera v razumu in okrepilo se je prepričanje v njegovo moč

→ te predpostavke v teoriji umetnosti in teoriji lepega:

idealu absolutne premoči razuma sledi **klasična estetika** (racionalizem)

s pojmom lepega in s teorijo umetnosti so se ukvarjali več sopotniki velikih filozofov katerih misel je bila pod globokim vplivom descartesovih kriterijev resničnosti → zanje je bila resnica jasno in razločno spoznanje ali evidentnost

→ od tega je bila odvisna **racionalistična estetika** oz. teorija umetnosti

v racionalizmu imamo opraviti s tipično spoznavnoteoretsko usmeritvijo, ki vidi v umetnosti zgolj poseben vidik resnice → iz tega sledi, da umetnost katere cilj ni resnica sploh ni potrebna in jo lahko zavrnemo, razen če je v neposredni povezanosti z znanostjo

→ temeljna zahteva je bila, da umetnost približajo znanosti (ta teorija je imela zmotno razumevanje umetnosti, vendar je pomagala organizirati umetniške akademije)

Vendar je imela ta teorija tudi nasprotnike:

BATTEAUX = pomemben nadaljevalec francoske estetske misli

- ne vztraja pri jasnosti in razločnosti, saj je po njegovem ugaja tudi tisto kar je motno in nejasno

→ do veljave pridejo čustva

osrednji problem francoske estetike = razmerje med razumom in čustvom (**empirizem**)

BATTEAUX: čustvo je povsem podrejeno razumu

- delo: Lepa umetnost → utemeljil je *umetnost kot posnemanje narave v smislu aristotelovske idealizacije*

- vendar tudi on pripada racionalizmu descartesovega tipa: *če le more naj umetnik posnema naravo tako kot jo vidi z vidika jasnosti in razločnosti*

→ umetnikova naloga je zbirati čutno zaznavno gradivo in več modelov nekako združiti v enega samega, zato pa je potreben poseben dober okus → menil je da si okus lahko pridobimo, ker je ta podrejen razumu

od Batteauxa vodi estetska misel francoskega racionalizma k osamosvojitvi čustva, ki ga oznanja duhovnik **L'**

ABBE DUBOS → **empirizem**

- delo: Kritična razmišljanja o pesništvu in slikarstvu

- jasno se odreče racionalistični tradiciji in spoznavnoteoretski orientaciji umetnosti

→ umetnost postavi nad filozofijo: *Veljavnost filozofskega dela je problematična, vrednost lepe pesnitve pa ostane nedotaknjena.* → to opraviči s prepričanjem, da je čustvo zaneslivejše od razuma

- zahteval je tako vzgojo in način življenja, ki bi razvijal čustva in na razum

menil je:

- snov za umetnino ni pomembna, važna je oblika

- umetnik je človek z izrednimi sposobnostmi, ker ustvarja novo, je genij, ki mu je nadarjenost prirojena ne privzgojena

- za umetniško delovanje je pomembno oblikovanje in ne posnemanje

- merilo umetnosti je njena življenjska prepričljivost ali verjetnost dogajanja

- umetnost ne sme biti zavestna laž, biti mora v skladu z zgodovino ali znanstvenim dogajanjem

- novo v Dubosovi estetiki: - nov je odnos do umetnosti
- pojmovanje genialnost

TOMAS HOBBS (1588-1679)

- hoče raziskati umetnikovo ustvarjalno domišljijo in je s tem **začetnik psihološke estetike**
- zanje je bila domišljija povezovanje različnih podob in je opravljala svoje umetniško poslanstvo, kadar je bila naravnana k jasno zamišljenemu cilju
- zelo popularna misel v tem obdobju: umetnost in znanost morata sodelovati → Hobbes je prepričan, da sta domišljija in razum enakopravni

ESTETIKA V EMPIRIZMU

- temeljna značilnost je njena psihološka utemeljitev → empiristi niso iskali lepote v ali na predmetu, ampak v načinu človekovega dojetanja predmetov
- empiristična estetika se ukvarja z:

1. problemom genialnosti
2. vprašanjem splošno veljavnosti estetske sodbe in estetskega okusa

- za empiriste je čustvo posebna psihična sposobnost; lepo in grdo pa je odraz nj. psihične notranjosti

LORD SHAFTESBURY (1671-1713)

- precej pod vplivom Plotina, ki ga dopolni s svojo naravnostjo v raziskovanju človekovih čustev
- zanje je značilno: najprej obnovi antične kriterije lepega (harmonija, enotnost, pravo razmerje) in nato to preusmeri v človekovo dušo
- je prvi, ki začne govoriti o človekovem posebnem čutu ta lepoto

ALEXANDER GERARD (1728-1795)

- delo: Esej o geniju, Esej o okusu
- genialnost mu je v izumljanju
- duševne sposobnosti človeka deli na zaznave, domišljijo, spomin
- v človeku je ustvarjalna izključno domišljija → genialnost pa tiči v sposobnostih domišljije, ki je pri geniju še posebej intenzivna
- o okusu je menil: v njem mora priti do pomiritve in sožitja med notranjim estetskim čutom in sposobnostjo razsojanja
- za pravega estetika je priznaval samo Aristotela

ESTETIKA POSTANE FILOZOFSKA DISCIPLINA

- v 18.st se estetika razvija ob strani 2 velikih tokov (racionalizma in empirizma) za novimi poudarki, čeprav racionalizem in empirizem trajata vse do 2/2 19.st

DAVID HUM (1711-1776)

- najpomembnejše stališče za empirično estetiko: *Lepote ni v pesnitvi ampak v bralčevem občutku.* → to je temeljna usmeritev psihološke estetike, ki jo razvija empirizem

HUTCHESON (1694-1747) = profesor moralne filozofije v Glasgouu

- učenec Scheftesburyja
- sposobnost doživljanja lepega je v posebnem čutu, ki je nad zmožnostjo predstavljanja in spoznavanja

- prepričan je bil, da je odkril matematični zakon estetskega, ki je sestavljeno razmerje med enakostjo in različnostjo

- estetsko ugodje ni nikakor povezano s spoznanjem, je skoraj izključno stvar čustev, zato človek spozna številčno razmerje kot občutek doživljanja lepote, ne da bi dojel njen vzrok

- temeljna določitev estetskega čustva je ljubezen do enotnosti

- lepota mu je dojeta lepota

→ absolutna lepota je v matematičnem zakonu pravih razmerja in ravnovesja med enotnostjo in različnostjo → relativna lepota je v podobnosti med originalom in posnetkom:

Posnetek bo še vedno lep, četudi izvirnik ni: tako bodo grde poteze stvarnosti dobile na sliki lepo obliko, če bodo pravilno prikazane.

EDMUND BURKE (1729-1797)

- lepoto povsem loči od razuma in meni, da ji mora ustrezati poseben nagon → estetski nagon pa je zanj predvsem v odvisnosti od človekovega socialnega čuta → ta socialni nagon pa je razdelil še v podvrsti:

- simpatijo ali sočutje (uživanje ob tragediji)

- posnemanje (ugodje ob opazovanju slik)

- ambicija ali tekmovanje v povezavi z vzvišenim

- ugodje mu ni bilo neposredno povezano z neugodjem → oba sta specifični estetski doživetji

18. STOLETJE

- novi pogledi na estetiko tudi na celini → razvijali so se v racionalistični smeri, ki jo je določala misel Leibiza → pri okusu ne gre za razumsko, ampak za nagonsko doživetje

→ estetska sodba, ki temelji na nagonu, pa ne more biti racionalno

dokazljiva

in seveda tudi ne ovrgljiva

ALEXANDER BAUMGARTEN

- estetiki da ime leta 1735 (gr. aisthesis = občutek)

- je učenec Wolffa, ki je sistematiziral in dogmatiziral Leibizovo misel

- celo filozofijo je razdelil na 2 temeljni disciplini:

1. logiko → kot znanost o zakonih mišljenja; ukvarja pa se z jasnimi in natančnimi predstavami

2. estetiko → kot znanost o zakonih čutnega spoznanja; ukvarja se z nejasnimi in manj natančnimi predstavami

spoznanje je razdelil na: višje, razumsko spoznanje / nižje, čutno spoznanje

→ estetika postane nova znanost, ki je temeljila na čutnem spoznanju

- čutno zaznavanje (= gr. aisthezeis) je določena vrsta spoznanja, njena popolnost je v enotnosti

množega → zato je tudi lepota, ki je omejena na čutno področje popolnost čutnega zaznavanja → s tem pa

se v estetiko vključi teorija umetnosti, ki je usmerjena na popolnoma čutno zaznavno področje

- Baumgartnova definicija umetnosti:

Lepo je popolnost, je eno mnoga, kolikor se kaže čutno zaznavno. (= je slutnja resnice)

- Baumgartnu je cilj razumske poti resnica, čutne poti lepota, votivne poti dobrot

→ lepo je povsem odvisno od razvojne stopnje duševnosti = lepota je tudi pot k resnici

- tako estetika ni več podrejena razumu neposredno, ampak zgolj ali skoraj izključno čutnost

JOHANN GEORG SULZER

- nadaljuje Baumgartnovo filozofijo
- delo: Splošna teorija lepih umetnosti
- meni, da imajo izredno pomembno vlogo čustveni dejavniki
- umetnost mu je pomenila tudi sredstvo za dobro vzgojo človeštva

LESSING (1729- 1781)

- delo: Laokont → načne problem formalne lepote in izražanje čustev glede na mejo med slikarstvom in pesništvom
- za različne umetnosti zahteva različna estetska merila

MOSES MENDELSON (1729-1786)

- estetsko ugodje ima trojni izvor:
 1. enotnost različnosti
 2. soglasje različnosti
 3. stanje plemenitosti
- zanje je umetnost cilj za doseganje moralnosti → umetnost naj prevzame vzgojno nalogo v duhu tiste miselnosti, ki že napove romantiko z nemškim pesnikom Schillerjem

JOHANNES NIKOLAUS TETENS (1736-1807)

- v psihologiji uveljavi 3 temeljne psihične značilnosti: razum, občutek, voljo → to sprejme Kant
- konec 18. stoletja je ustoličen pojav lepote kot nekaj, česar ni mogoče razložiti z drugimi pojavi ali ga reducirati, prevesti na nekaj drugega, npr. resnico ali dobroto
- racionalistična estetika 18.st. je umestila polje estetike na raven čutnosti, na raven neracionalnega, zato je razumljivo geslo: *Meje lepote so meje čutnosti.*

ESTETIKA V KANTOVI FILOZOFIJI

Baumgartenova estetika v času svojega razcveta v 18. st. doživlja kritiko.

WILHEM HEINSE (1746-1804)

- poskuša oživetiti renesančni naturalizem
- najvišjo vrednoto mu pomeni narava, lepo pa vse kar je v skladu s svojo notranjo naravo
- lepo loči od koristnega
- upira se razumu
- uči: vsaka dežela ima svoje ljudstvo in to ima svoje navade, zato se nima smisla zgledovati po Grkih
- *Vsak umetnik naj dela za ljudstvo, med katerega ga je postavila usoda in med katerim je preživel svojo mladost (med ljudmi, ki ga razumejo), prizadeva naj si ganiti srca ljudem in jih navdajati z radostjo.*
- za največjo vrednoto postavi čutnost, izvor estetskega uživanja pa vidi v spolnosti

JOHANN GEORG HAMANN (1730-1788)

- estetiki doda mistiko → čutila so zanj božje resnice, estetika pa komentar božjih skrivnosti

JOHANN GOTTFRIED HERDER (1744-1803)

- estetiko poskuša ločiti od filozofije in jo oblikovati v posebno znanost

IMMANUEL KANT

- filozofijo je hotel originalno rešiti na njenih treh glavnih področjih: spoznavnoteoretskem, etičnem in estetskem
→ to rešuje s tremi kritikami:

1. Kritika čistega uma (1781)
2. Kritika praktičnega uma (1788)
3. Kritika presodnosti oz. Kritika razsodne moči (1780)

*pri Kantu kritika pomeni kritično analizo spoznanja, njegovih možnosti in mej

KRITIKA ČISTEGA UMA

- s to kritiko je poskušal preusmeriti in spremeniti celoten tok filozofskega razmišljanja

- kritiko čistega uma sestavljajo naslednja vprašanja:

1. razmerje med čutnostjo in umom
2. razmerje med apriornim (vnaprejšnjim od izkustva neodvisnim) in aposteriornim (empiričnim) spoznanjem
3. možnost ali nezmožnost spoznanja, ki bi bilo splošno veljavno → vprašanje značaja znanstvenih in filozofskih resnic

→ Kantov raziskovalni program je bila t.i. transcendentalna filozofija, ki naj bi vsebovala spoznanje o načinu našega spoznanja: *Transcendentalno* *imenujem tisto spoznanje, ki se ne ukvarja s predmeti, temveč z načinom spoznavanja predmetov sploh, kolikor naj bi bilo to a priori možno.*

→ gre za možnosti človekovega spoznanja

transcendentalno, se pravi izkustvo presegajoče, pa je to spoznanje zato, ker gre prek spoznanja posamičnosti in meri na predmetnost samo

- kopernikanski preobrat:

- vsi filozofi v zgodovini filozofije so bili prepričani, da predmet določa zavest

- Kant se pa odloči, da zavest sama določa predmet → vprašanje pa kako ga

določa → zavest ureja čutne vtise po vnaprej določenih poteh:

1. na področju čutnosti sta to prostor in čas kot dva apriorna od izkustva neodvisna zora
2. na področju razuma pa človek oblikuje svoje spoznanje na podlagi vnaprejšnjih kategorij (substanc, bivanje, nujnost...)

→ človek lahko spozna samo pojave, ne pa stvari, kakršne so same na sebi; stvar na sebi je torej mejni pojem spoznanja: *Razume ne črpa svojih zakonov iz narave, ampak jih ji sam pripisuje.*

KRITIKA PRAKTIČNEGA UMA

- v njej je raziskoval nujne pogoje moralnega življenja → splošno veljavnost moralne sodbe

- spoznanje, da je treba področje etike kot teorije morale iskati na območju človekove svobode → od tod sledi zahteva po avtonomiji človekove svobodne volje, kar ga je privedlo do prepričanja, da mora v vsakem človeku posebej delovati vnaprejšnji od izkustva neodvisni moralni zakon, ki je obvezen za vse → poimenoval ga je

kategorični imperativ

KRITIKA PRESODNOSTI OZ. KRITIKA RAZSODNE MOČI

- osrednje vprašanje je splošno veljavnost estetske sodbe
 - poskus kritične analize človekovih zmožnosti, ki ustrezajo lepoti
 - najprej je poskušal ugotoviti subjektivno stran dojetanja lepega → ugotovil je, da je občutek ugodja, prijetnosti ter uživanja dobrega povezan z nekim posesivnim interesom, ki pa ga pri dojetanju lepega sploh ni → estetsko ugodje je zanj nezainteresirano ugodje, ki ima zato tudi razmišljujoč značaj → najprej poišče apriorne pogoje estetičnosti = apriorno čustvo, ki je sposobnost doživljajske zavesti
 - lepota je na strani subjekta in njegovih razumskih moči in sposobnosti
 - razmerje med čutnostjo in umom, med predstavo in mislijo je zanj harmonično
 - predstavljanje → razmerje pa predstavlja domišljja, ki pa je Kant ne pojmuje psihološko, ampak kot lastnost zavesti
 - čustvo, ki je prav tako vnaprej vneseno v človekovo zavest in je deležno fantazijske sposobnosti
 - lepota je nekaj na strani subjekta, hkrati pa so sodbe o njej splošne veljavne, je estetika utemeljena kot filozofska disciplina → lepota postane *apriorna fantazijska disciplina med čutnostjo in umom*
 - vendar splošna veljavnost estetske sodbe nima objektivnega značaja, ker ne more prodreti do predmeta → tako obstaja splošna veljavnost samo na strani subjekta → lepota je zgolj psihični, duševni pojav
 - estetsko področje je dano s harmonijo med čutnim objektom in njegovo idejo → s tem lahko razlikuje med:
 - pravo, čisto lepoto
 - spremno lepoto, ki je vezana
 - umetnost ustvarjajo geniji, genialnost pa je naravni dar, ki ga ni mogoče razložiti razumsko (med tem ko je znanost priučljiva) → idealni predmet umetniškega ustvarjanja človek in njegova narava
 - najvišje je cenil poezijo, ker je pri njej najbolj udeležena fantazija
 - umetnost ima pri njem tudi izredno velik kulturni pomen, saj lepota izhaja iz razmerja med čutnostjo in umom
- Iz Kantove estetike so zrasle 3 smeri:

1. vsebinska ali idejna estetika (predstavnik: pesnik Schiller in Hegel)
2. formalna estetika (predstavnik: Herbart, Zimmerman)
3. aksiološka estetika (predstavnik: Ernst Cassirer)

Kant je bil mejnik v razvoju evropske filozofije ter mejnik v razvoju estetike, ki je premagala racionalistično vrednotenje umetnosti ter empirični relativizem in postavila umetnost v estetiki romantike v sam vrh vrednotenja človekove ustvarjalnosti → umetnost je postala poetizirana filozofija.

ESTETIKAV NEMŠKI ROMANTIKI

JOHANN WOLFGANG GOETHE (1749-1832)

- v svoji estetski misli razlaga svojo lastno umetniško prakso → izhodišče je človekova ustvarjalnost
- narava je bila zanj tisti pojav, v katerem je utelešena lepota
- njegova definicija lepega: *Lepota je manifestacija naravnih zakonov, ki nam bi bili brez njene pojavnosti večno skriti.*

WILHELM VON HUMBOLDT (1767-1835)

- delo: O Hermanu in Doroteji → umetnost definira kot: *sposobnost zbuditi ustvarjalnost domišljije v skladu z zakonitostmi narave. Umetnost je domišljijsko prikazovanje narave.*
- ustvarjalni proces pri njem ima tri estetske zakonitosti:

1. objektivnost sveta je čutno določena → predmet je nekaj prvotnega
2. umetnost je vedno tesno povezana s predmetom, ker sodi na čutno področje → umetnost mora ponazarjati tisto, kar je čutno nazorno in živo
3. struktura objektivne predmetnosti je zakonita → nič ni poljubnega, vse je podrejeno apriornim zakonom, ki jih raziskuje in ugotavlja znanost

→ v umetnosti se po Humboldtju združuje predmet z umetniško domišljijo

→ umetniku je ustvarjalnost usojena

→ narava ima posebno mesto, je kot most k božjemu

FRIEDRICH SCHILLER (1759-1805) = dramatik, pesnik, esejist, filozof

- najprej pod vplivom Leibniza, Wolffa nato Rosseaujeve misli, kasneje Kanta in Goethea

- problem estetike rešuje kot Kant → iskal in proučeval je apriorne pogoje izrekanja estetskih sodb

- ne strinja se s Kantovo definicijo lepote → prepričan je bil da ima lepota tudi objektivno plat

v delu: Kalijeva pisma opredeli lepoto tako: *Lepota je v zunanjem predmetu razodevajoča se*

svoboda. → to pomeni objektivizacijo lepote = njen prodor v predmet, v pojav, ki šele

kasneje oz. s tem postane vreden umetniškega oblikovanja

→ Kantova definicija lepote: lepota je zgolj na strani subjekta in ni prodrla v predmet

→ Schillerjeva definicija lepote: lepota je prodrla v predmet

- v lepoti vidi simbol dobrega → lepota mu je bila simbol človekove popolnosti;

→ umetniška lepota pa izraz človekove poduhovljene čutnosti

- človeka po Schillerju oblikujeta 2 temeljna gona:

1. snovni gon: človeka določa kot umrljivo bitje, ki je določeno in omejeno na prostor in čas
2. oblikovni gon: je izraz človekove svobodne, racionalne narave, ki skuša raznolikost vtisov urediti v zakonitost in red

→ ta dvojnost pa obvezuje človeka, da ohranja oba momenta v ravnovesju, ker to omogoča da pride

še do 3. gona: gon po igri, ki je tudi antropološka konstanta estetike: *Pri igri se ravnamo po svobodnih, poljubno določenih pravilih, ki jih ne vsiljujeta narava ali moralna nujnost.*

→ s tem se začne pri Schillerju umikati transcendentalno psihološkim zakonitostim: *Bistvo umetnosti in lepote je igra.*

- v estetiki in umetnosti vidi tudi vzgojno funkcijo → človeka lahko umetnost in njena teorija oplemenitita in kultivirata

- Schillerjevo misel o estetiki izpolni nemška klasična filozofija

- umetnost v romantiki po vrednotenju preseže filozofijo in religijo

- umetnost in stvarnost postaneta isti → šele umetnost je nosilec prave resničnosti

→ osrednja kategorije je resnica in s tem umetnost zamenjuje znanost ali je pa vsaj v enakopravni vlogi pri odkrivanju resnice

- filozofi estetske misli v romantiki so: Goethe, Schiller, Humboldt, Novalis

FRIEDRICH SCHLEGEL (1772-1828)

- svoje izhodišče najde v Fichtejevi filozofiji absolutnega subjekta
- umetnost mu je najvišja oblika duha, pravo sredstvo za dojetje absolutnega
- prvi, ki opozori, da je umetnost vpletena v zgodovino
- klasicizem je imel za neuspešno posnemanje grške umetnosti, romantika pa mu je pomenila neskončno približevanje estetskemu idealu

AUGUST WILHELM SCHLEGEL (1767-1845)

- je sistematiziral in populariziral bratove ideje
- sam je bil kritik in prevajalec
- brata Schlegel sta utrla pot teoretski utemeljitvi lepote in umetnosti v nemški klasični filozofiji → filozof = umetnik → oba odkrivata resnico: umetnik v čutno zaznavni obliki

filozof v intelektualni obliki

GOTTLIEB FICHTE (1762-1814)

- umetnost mora predelati transcendentalno stališče v univerzalnega

SCHELLINGOVA IN HEGLOVA ESTETIKA TER FILOZOFSKA MISEL

JOSEPH SCHELLING (1775-1854)

- je predstavnik romantične filozofije, ki je poudarjala individualnost, visoko cenila umetnost in je verovala v organicizem in vitalizem
- najprej naslon na Fichteja, kasneje Leibniza, Kanta in Spinozo
- izhajal je iz Kantove zamisli o ustvarjalni produktivni moči razuma in iz Fichtejeve zamisli o vseмогоčem umu
- filozofija umetnosti postane ključ za vso filozofijo

Umetnost deluje dialektično: *najprej se osvobodi narave, lupine pojavov, nato se povzpne k ustvarjalni energiji samega duha, od tod pa se spet vrne k naravi.* Tako izpolnjuje svojo nalogo: *posnemati duha narave, ki deluje v jedru stvari in se izraža z oblikama in liki kot simboli.*

- umetnost postane orodje s katerim se da posnemati svet

GEORG FRIEDRICH HEGEL (1770-1831)

- nadaljuje Schellingovo filozofijo in njegovo idejo o umetnosti
- = največji sistematik nemške klasične filozofije
- v času francoske revolucije se navdušuje nad Kantom, njegovo Kritiko presodnosti
- pomembno delo: Enciklopedija filozofskih znanosti v očrtu (Mala logika)
- svojo filozofijo izpelje na podlagi absolutne ideje
- ime 2 filozofske cilja:
 1. povzdigniti zavest na stopnjo absolutnega vedenja
 2. celotno vsebino tega spoznanja razviti z dialektično metodo
- filozofski sistem razdeli na 3 dele: logiko, filozofijo narave in filozofijo duha
- njegova dialektika se nanaša na razvoj pojma → pojem nikoli ne ostane to kar je, ampak se spreminja → pojem ni rezultat človekove intelektualne dejavnosti, ampak je sam na sebi nekaj dejanskega, je razvojna oblika biti

LEPOTA IN UMETNOST V HEGLOVI ESTETIKI

- delo: Predavanja iz estetike, 1835

Ta predavanja so namenjena estetiki, predmet estetike pa je obširno carstvo lepega ali točneje, to je področje umetnosti in to lepe umetnosti.

- zanj je lepota čutni videz, čutna pojavnost ideje ali duha: *Umetniška lepota je rojena iz duha in je torej prerrojena lepota.* → umetniška lepota je rojena iz duha, lepota je čutna pojavnost ideje ali duha

- temeljni estetski zakon je enotnost različnosti → formalna načela lepega: pravo razmerje, simetrija...so različice tega zakona

hierarhija formalnih načel:

1. ponavljanje (kolonade stebrov)
2. simetrija (izbira dele česa okrog določenega središča)
3. zakonitost (povezuje neenake dele v celoto)
4. harmonija (povezuje neenake skupine delov v celotno umetnino: barvo zlije z obliko)
5. enotnost čutno zaznavnih snovi

→ ponavljanje najmanj izraža idejo duha...

- neposredno istoveti lepoto z resnico → vedno umetniško lepoto, ker ima po njegovem naravna lepota malo vsebinskih elementov

- temeljna karakteristika njegove estetike je sistematičnost in zgodovinskost → umetnost je enotnost strukture in zgodovine

- umetnost sama se razvija dialektično (v triadah); razvoj pa je pogojen z nasprotjem med duhom (umetnost) in materijo → duh kot umetnost se razvija v 3 zaporednih stopnjah: v simbolni umetnosti, v klasični umetnosti in v romantični umetnosti

1. simbolna umetnost je zanj ornamentalna umetnost (karakteristike ornamentalne arhitekture), je predmetna stopnja, ker čutni videzi sploh še niso v skladu z svojo vsebino oz. s tem kar naj bi izražali

temeljni simbol te faze je sfinga

umetnost se v tej fazi izraža materialno

2. duh preide v klasično umetnost, ki pomeni popolnost izraza in oblike:

...je popolnost kraljestva lepote, saj nič ne more postati lepše...

umetniku najbolj ustreza poustvarjanje človeškega telesa, v katerem se razodeva duh, to je grško kiparstvo → počlovečenje sicer ustvarja popolno umetnost, vendar pa ogroža in ovira verstvo, pa tudi sam razvoj umetnosti → ta klasična umetnost se razveže v negativno sfero, pozitivno pa se razreši klasična umetnost v romantično fazo

3. romantična umetnost temelji na prevladi duhovnega elementa (globini čustev)

romantična lepota je notranja lepota

v krščanstvu se absolutni duh spremeni v religijo in tako zapusti umetnost

krščanska romantična umetnost se izpričuje v pojmu krščanske ljubezni, kateri najbolj ustreza glasba in nato slikarstvo

temeljna snov je ljubezen

zadnja stopnja je humor → romantična ironija = umetnikovo zavračanje vsakršnih omejitev in prelom z zahtevami tradicije in običajev

* izraz klasična umetnost uporablja Hegel za grško umetnost, izraz romantična umetnost pa za vso umetnost krščanskega svet

- ko duh umetnost zapusti in se preseli v religijo, umetnost preneha biti nosilka resnice, ideje in se zato s tega vidika ukine, vendar še vedno obstaja kar je bilo, kar je nastalo v umetnikovih rokah: *Umetnost še ostaja stvarnost, ki pa ni več dejanskost.*

→ *umetnost se po svoji razvojni logiki kaže kot prehajanje absolutnega duha od najnižje faze v simbolni do najvišje faze v romantični umetnosti*

- zgodovini umetnosti mora ustrezati tudi sistem umetnosti, ki je analogen logični zgradbi razvoja estetike → v 3. delu sistema analizira umetnostne discipline:

1. arhitektura: → najbolj je značilna za obdobje simbolne umetnosti

- je najbolj okorna, nerodna umetnost, ki je tudi najmanj izrazna

2. kiparstvo: - razvije se iz arhitekture, prav tako je 3D

- vendar: ideja utelešena v arhitekturi je nejasna, popolnoma pa se ideja razodeva v skulpturi

3. slikarstvo: - spada med romantične umetnosti

- reši se bremena 3D, ter si prisvoji idealni prostor, ki je vizualno zaznaven in je hkrati brez teže

- slikarstvo je bolj izrazno, bolj ekspresivno od kiparstva, ker je v svojih možnostih neomejeno

- slikarstvo je univerzalno, ker dopušča najrazličnejše načine slikanja in tudi najrazličnejše vsebine ali snovi

4. glasba: - prostor sploh izgine in ostaneta samo čas in čustvenost

- je romantična umetnost

5. poezija: - je najbolj univerzalna umetnost romantike

- je hkrati prostorska in časovna in v tem smislu prevzame celostnost oblik vseh drugih umetnosti

- umetnost se dialektično ukine z religijo, ki je za Hegla teoretska znanost, ki dojema absolutno idejo kot Boga in zato še potrebuje njeno čutno idejo

FORMALNA ESTETIKA HERBARTA IN NJEGOVIH UČENCEV

- del filozofije je šel mimo Hegla in se je navezal na angleški empirizem in Kanta → t.i. pozitivizem (= skupno ime za različne tokove), ki je zaslužen za razvoj logike, metodologije znanosti, za razvoj estetike pa ne → pozitivisti menijo, da stavki estetike niso preverljivi in sodijo med množico metafizičnih stavkov

- nekatere smeri nastanejo z zanikanjem Hegla:

→ Kierkegaardov predeksistencializem

→ Schopenhauerjev voluntarizem

→ Nietzscheva filozofija nadčloveka

→ estetski formalizem

ESTETSKI FORMALIZEM se naveže skoraj izključno na Kanta

začetnik je FRIEDRICH HERBART (1776-1841)

- najprej Fichtejev učenec

- njegova filozofija: *Cilj filozofije ni raziskovanje bistva stvari in pojavov, saj so ti po tej plati nespoznatni. Cilj filozofije je zato lahko le iskati nujne soodvisnosti v človekovem mišljenju in odstranjevati v skladu z načelom istovetnosti protislovja, ki so v našem izkustvu.*

- mislil je, da stvar sama na sebi sicer res ni spoznatna, so pa spoznatni odnosi med stvarmi in s tem je vsaj deloma spoznatna tudi transcendentnost sama
- estetiko ima za samostojno znanstveno disciplino in izhaja iz Kantovega pojmovanja dojetja lepega v smislu nezainteresiranega ugodja; Kantova prosta lepota je lepota, ki ni vezana na vsebino, na idejo, ter je tako nujno združena z obliko in formo
- vprašanje kaj je estetski objekt → omeji se na raziskovanje estetskih odnosov; zanj lepota ne izvira iz odnosa med subjektom in čustvovanjem → čustvovanje mu je razmerje med predstavami: *le iz zveze predstav izvira čustvo in zato so le razmerja objekti ugodja in neugodja.* → estetska razmerja zbujejo ugodje in neugodje
- temeljna ideja: v estetskem raziskovanju je potrebno najprej izluščiti elemente estetskih pojavov in na podlagi teh spoznanj preiti na kompleksne pojave
- novost formalne estetike je → metafizična, idejno-vsebinsko usmerjena estetika, ki je videla polje estetičnosti zgolj ali predvsem v objektu, psihologistična, empirična estetika pa le v subjektu
- prednost in novost njegove rešitve je v tem, da je videl področje estetičnosti v odnosu, v razmerju med subjektom in objektom: *lepo je v objektu, vendar je popolnoma odvisno od kvalitete objekta.*
- hotel je dokazati samostojnost estetike kot objektivne discipline:
 1. z estetska sodba je po njem relacijska, ker izraža odnos med subjektom in objektom → snov, materija iz katere je kaj ustvarjeno je sama na sebi estetsko ravnodušna; šele oblika, forma je sposobna izražati razmerja in dati s tem predmetu njegovo estetičnost
 2. značilnost estetske sodbe je njena razvidnost ali evidentnost in singularnost
 - evidentnost je v popolnem predstavljanju, ki je kot sinteza spoznavnega in vrednostnega jamstva; za sprejemanje estetičnega pa mora imeti človek tudi posebno duševno kvaliteto ali estetski čut
 - singularnost je individualna sodba in nima logičnega značaja
- je prvi, ki je skušal priti do elementa estetičnosti
- svojim učencem je pustil obravnavo vprašanja: Na katerih vrstah predstav temelji umetnina?

*dr. ALMA SODNIK

- delo: Zgodovinski razvoj predmetov
- Herbartovo estetiko označi tako: Herbart je torej prvi, ki skuša priti do elementov estetičnosti; dobiti je hotel vpogled v celotnost estetičnih objektov in v tem ima njegova ideja razvojni pomen

ROBERT ZIMMERMANN (1824-1890)

- = je najbolj zvest Herbartov učenec
- predvsem se je ukvarjal z analizo estetsko relevantnih predstav → odnosi med predstavami
- zanj je estetika morfologija lepega → je oblikoslovje pojavov lepote
- vsaka predstava ima svojo kvalitativno in kvantitativno stran
- estetska harmoniju razpade na:
 - obliko značilnosti = podobnost med individuumom in tipom, ki mu pripada
 - obliko soglasja = gre za enakostnost delov
- estetska disharmonija temelji na prevladovanju neenakih delov in vzbuja neugodje → zato naj ne bi spadala med estetske kategorije, vendar naj bi nam psihična sposobnost, ko sami v sebi nadomestimo predstave = fantazijske predstave → te izmišljene predstave in ostali deli vodijo do kategorije umetnosti in korektnosti =

subjektivna prevara, zato ta forma hitro izgine → fantazijsko predstavo nadomesti prvotna, kar zbudi spet estetsko ugodje = forma izenačenja

- odklanjal je vsebinsko, idejno estetiko z njo pa tudi v umetnosti načelo posnemanja kot imitacije → posnemanje zanj ni estetska kategorija, tudi iluzija ne

- umetnost je kreacija

OTOKAR HOSTINSKY (1847-1910)

- je posrednik med formalno in strukturalno estetiko

- je herbartovec

- estetičnost je v subjektu

- v formalno estetsko šolo pritegne zgodovinsko in sociološki raziskovanje pojavov umetnosti

RAZVOJ ESTETIKE V 19. STOLETJU

- po koncu nemške klasične filozofije začnejo zlasti v Nemčiji rasti filozofski sistemi, ki se rojevajo zlasti kot odpor proti Heglu, večinoma izhajajo iz Kanta

- v estetiki: vsebinski estetiki se upre formalna, tej pa vrednostna estetika novokantovcev

- pomembni so tudi poskusi obnove t.i. filozofske ali metafizične estetike, ki je bila del filozofskega sistema ali razmišljanja → filozofi: Sloger, Schleiermacher, Schopenhauer, Nietzsche → vsak po svoje rešujejo estetiko in filozofijo

- težnje po poznanstvenju estetike

KAREL SOLGER (1780-1819)

- sledi Kantu, vendar dopušča, da se ideji včasih uspe prebiti v človekovo izkustvo, kar je posledica človekovega umetniškega ustvarjanja

- lepote je najbolj deležen človek, vendar pa lepota meri na neskončnost, človek pa je končno bitje

- estetika je tesno povezana z religijo, er je zanj lepota istovetna z razodetjem božjega bistva

- končna oblika umetnosti je ironija → pojmuje jo vseobsegajoči umetnikov pogled, kot uveljavljanje transcendentalnega značaja ideje v končnem predmetu

- njegova estetika konča v misticizmu

FRIEDRICH SCHLEIERMACHER (1768-1834)

- posega po Platonovih idejah → bile so mu bistvo vse stvarnosti in resničnosti; vendar: pri prodiranju k idejam nima največje vloge razum ampak umetnost

- umetnost posnema, poustvarja pralike

- zanj videz ni čutni videz resnice

- umetnost je zanj odreka: Umetnik se je odrekel temu, da bi bil nosilec resnice, zato pa je bogato nagrajen: posamezen, od vsega ločen objekt se izkaže za simbol absolutnega.

- funkcija umetnosti je očiščenje od strasti (Aristotel)

ARTUR SCHOPENHAUER (1788-1860)

- filozofsko je navezan na Kanta → tudi njegov svet je razdeljen na fenomenalni, pojavni in noumenalni, idejni svet

- zanje je umetnost največ kar je dosegel človekov razum, njen edini vir je: spoznanje idej, njen cilj je posredovanje znanja

- genij jasno vidi svet
- sistem umetnosti sledi stopnjam objektivne volje → vsaka umetnost mu je produkt sil ter kaže jasno stopnjo umetnosti v tej hierarhiji:
 1. arhitektura → je najmanj cenjena, ker opredeljuje odnos med težkimi in togimi telesi; njen ideal je grško stavbarstvo
 2. vodna umetnost → je nasproti arhitekturi, njena lastnost je fluidnost; brzice, slapi
 3. hortikultura
 4. kiparstvo → ponazarja živalstvi; pri človeku pride do individualne lepote; grški kipi bogov (umetniško prikazovanje človeka je najvišja naloga umetnosti, ker je človek najbolj razvit)
 5. slikarstvo → je vsestransko, človekovo naravo lahko prikaže bolj nepristransko, univerzalno ter v vseh njenih psiholoških odzivih
 6. pesništvo → je najvišja oblika umetnosti
- njegovi vplivi so vidni po vsej Evropi (pri nas: Josip Stritar)
- vzbudi zanimanje za medijsko filozofijo ter vprašanje moralne askeze

FRIEDRICH WILHEM NIETZSCHE (1844-1900)

- njegovo filozofijo delimo na:
 1. estetsko obdobje
 2. pozitivistično obdobje
 3. obdobje v katerem razvije svoj koncept nadčloveka
 - njegova estetska misel → zavrača tradicionalno estetiko zaradi njenega izključno opazovalnega stališča
- umetnost je zanj: potrjevanje, blagoslovljenje, deifikacija bivanja → najvišji izraz življenja
- filozofija in umetnost se ukvarjata z življenjem, ki postane osrednja kategorija filozofije, umetnost pa najvišji izraz življenja
- umetnost pomeni uveljavljanje samega sebe, kar pomeni obvladovanje stvarnosti
- lepota je za človeka prilagajanje predmetov nase
- lepota je tisto kar mora človek doživeti v zanosu nad suhoparno racionalnostjo
- umetniško ustvarjanje spremlja omama, zanos, neke vrste pijanost, ekstaza → umetnost postane plen dionistične norosti v kateri se razvname sla po ustvarjanju
- umetnikova moč je preoblikovanje stvarnosti in za to je Nietzsche hvaležen umetnosti:

Umetnost imamo zato, da nas ne ubija resnica.

STRUKTURALNA IN FENOMENOLOŠKA ESTETIKA

- pečat ji dasta Herbart in tvorec fenomenologije Edmund Husserl
 - strukturizem je poudarjanje sinhronega (strukturnega, hkratnega, zunajčasovnega)
- #### JAN MUKAROVSKY (1891-1975)
- vpliva na razvoj češkega strukturizma
 - nanj je vplivala ruska formalistična šola in praški lingvistični krožek
 - ruska formalistična šola: herbartzem je pomenil v estetiki atomizem, ki je razdrobil posamezne elemente estetičnosti v njene atome; poudarjali so celovitost notranjih odnosov v umetniškem delu

→ praški lingvistični krožek pa uveljavlja znanstveno uporabo nekaterih načel ruskega strukturalizma → bistvo strukturalne teorije jezika je v znakovni teoriji: znaki so združeni v sistem in zunaj sistema ne pomenijo ničesar

- temeljno področje raziskovanja je področje estetičnosti → to področje je označil s tremi pojmi: estetska funkcija, estetska norma in estetska vrednota

1. estetska funkcija: nosilec estetske funkcije lahko postane katerikoli predmet in katerokoli dejanje
2. estetska norma: ugodje in neugodje
3. estetska vrednota: z njo deluje umetnina na človeka (je socialni pojav)

EDMUND HUSSERL

- je predstavnik fenomenološke estetike

- temeljno načelo je nazaj k stvarim samim → usmerjen je proti psihologizmu in subjektivizmu in s tem proti Kantu, raziskovala pa je fenomene, ki jih zavest sama sicer ne ustvarja, marveč so ji dani neposredno

- fenomenologija = znanost o bistvih, ki izhaja iz duhovnega zrenja pojavov in prihaja do njihovega čistega bistva

- da bi dosegel idejo pojavov uporabi fenomenološke redukcije in ideacije → pojav najprej očisti vseh subjektivnih primesi, z metodo ideacije pa iz njega izlušči bistvo

ROMAN INDEGARDEN

- njegova filozofija je bila poskus rešitve spora med idealizmom in realizmom

- analizira umetnosti

- fenomenološka estetika pomeni prenos fenomenološke metode na področje estetike in tistih njenih elementov, ki skupaj ustvarjajo estetsko doživetje

MARKSIZEM IN ESTETIKA

- izhajajo iz Hegla

PLEHANOV = ruski marksistični teoretik

- ideologizacija pogleda na umetnost, pravzaprav na njeno družbeno funkcijo

- neposredno je povezoval vrednotenje umetnosti z naprednostjo ideje, ki jo vsebuje umetnina in po tem vrednoti umetnost

- ideološka redukcija umetnosti (značilna za marksizem), ki vidi bistvo estetskega fenomena zgolj v socialno politični naprednosti ideje, neumetniškost pa v idejnem nazadnjaštvu

- gre za normativno estetiko → hoče predpisati normo, merilo za ocenjevanje umetnosti

- glavno je da estetika služi naprednemu cilju

- marksizem daje prednost samo realizmu

GYORGY LUKACA (1885-1971)

- njegova estetika velja za klasično marksistično mimetično teorijo

ANDREJ ŽDANOV (1892-1971)

- pojav stalinizma v estetiki

- teza o parijski umetnosti na korektno politične temelje → umetnost naj služi samo politiki pri doseganju njenih ciljev; izpolnjuje naj svojo vzgojno in propagandno funkcijo

Ta estetika doživi kritiko že znotraj marksizma

THEODOR ADORNO (1903-1969)

- nasproti realizmu postavi nemški simbolizem

KARL KOSIKA

- predstavnik druge smeri estetike znotraj marksizma: ontološka smer ali teorija ustvarjanja

- ta smer odpravlja mimetično teorijo → umetnost ni več posnemanje, ker je človekova zavest hkrati izraz in projekt: *Vsako umetniško delo ima v nedoločljivi enoti drugačen značaj: je izraz stvarnosti, toda hkrati tudi sama ustvarja stvarnost takšno, ki je ni zunaj ali pred umetniškim delom, ampak v samem umetniškem delu.*

- ne daje prednosti nobenemu umetniškemu slogu

- težnja po prodiranju v bistvo fenomena umetnosti

R. GARAUDY

- bistvo umetnosti ni v spoznanju resnice, ampak v ustvarjanju druge narave.

Estetika je eksperiment marksizma → iz umetnosti bi rada napravila politično težnjo in težnjo, ki bi rada povzdignila umetnost na oder čiste kreativne imaginacije, ter iz umetnosti naredila novo vedo = kreatologijo
torej se v marksizmu pojavita dve nasprotujoči si teoriji: mimetična in kreatološka

→ **mimetična ali gnoseološka teorija** (Plehova, Lukasc), ki sprejema samo realizem, vendar to ne more biti teorija ampak je ideologija

→ **kreatološka ali ontološka teorija**, ki ima umetnost za produkcijo; dobi tudi ekonomski smisel: umetnina se na trgu obnaša kot blago (W. Benjamin)

Marksizem do zdaj še ni ustvaril neke enotne marksistične estetike